

ΑΓΙΟΛΟΓΙΟ ΚΑΙ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΠΡΑΞΗ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ*

Πρωτ. Βασίλειος Ί. Καλλιακμάνης
Καθηγητής Τμήματος Θεολογίας Α.Π.Θ.

1. Εισαγωγικά

Σεβασμιώτατοι, σεβαστοί και αγαπητοί πατέρες, κύριοι συνάδελφοι καθηγητές, τό θέμα πού μου ανατέθηκε από την Ίερά Σύνοδο και καλοῦμαι νά πραγματοποιηθῶ ἔχει πολλές πτυχές. Λόγω ὅμως τοῦ περιορισμένου χρόνου θά αναφερθοῦν ὀρισμένες ἀπό αὐτές, οἱ ὁποῖες θεωροῦνται κλειδιά γιά τήν ποιμαντική ἀξιοποίηση τοῦ Ἀγιολογίου τῆς Ἐκκλησίας¹.

Θά ἐστιᾶσουμε στά ἐξῆς ἐρωτήματα: Εἶναι δυνατόν νά ἀποσυνδέεται ἡ ζωή τῶν ἁγίων ἀπό τήν Παναγία Τριάδα και εἰδικότερα ἀπό τό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ; Μήπως λησμονεῖται ὅτι, ἡ ἀγιότητα εἶναι κυρίως και κατεξοχήν θεοκεντρική; Μήπως δημιουργοῦνται ποιμαντικές παρενέργειες ἀπό τήν ἐνδεχόμενη ἀσυμφωνία τῶν ἀγιολογικῶν διηγήσεων μέ τό εὐαγγελικό και ἀποστολικό κήρυγμα; Μήπως ὑπάρχει κίνδυνος αὐτονόμησης και ὑπερτονισμοῦ ὀρισμένων πλευρῶν τῆς ζωῆς τῶν ἁγίων και ἀποσιώπησης ἄλλων μέ ὅτι αὐτό συνεπάγεται; Ἡ μονομερής προβολή μόνο θαυμάτων και ἁγίων στιγμῶν στοὺς βίους τῶν ἁγίων, μήπως ὀδηγεῖ σέ ἀποσιώπηση τῶν ὀριακῶν στιγμῶν και τῆς τελικῆς μεταστροφῆς τους στήν ὀδό τοῦ Κυρίου; Πῶς θεωροῦνται οἱ διηγήσεις τῶν ἀγιολογικῶν κειμένων; Ὡς ἀπλές ἱστορίες ἢ ὡς «ἱερές ἱστορίες»; Μήπως ὑποτιμᾶται ἡ ἐκκλησιολογική θεώρηση τῆς ἀγιότητας; Ἡ τυποποίηση τῶν διηγήσεων τῶν συναξαρίων μήπως παραπέμπει και σέ κάποιου εἶδους τυποποίηση τῆς πνευματικῆς ζωῆς; Μήπως περνᾶ ἀπαρατήρητη ἡ διαφορετικότητα τῶν σωστικῶν

*Εἰσήγηση στό ΙΣΤ΄ Πανελλήνιον Λειτουργικόν Συμπόσιον Στελεχῶν Ίερῶν Μητροπόλεων μέ θέμα: «Τό Ἀγιολόγιον τῆς Ἐκκλησίας» πού ὀργανώθηκε ἀπό τήν Εἰδική Συνοδική Ἐπιτροπή Λειτουργικῆς Ἀναγεννήσεως και πραγματοποιήθηκε στή Ίερά Μητρόπολη Φθιώτιδος στή Λαμία ἀπό 19-21 Σεπτεμβρίου 2016.

¹ Γιά τό θέμα τῆς ἀγιότητας βλ. ἀξιόλογες μελέτες σφαιρικῆς προσέγγισης στό συλλογικό τόμο, *Ἀγιότητα. Ἐνα λησμονημένο ὄραμα*, ἐκδ. Ἀκρίτας, Ἀθήνα 2001. Π. Ὑφαντή, «Ἀγίων Τιμή», *Μεγάλη Ὀρθόδοξη Χριστιανική Ἐγκυκλοπαίδεια*, Στρατηγικές Ἐκδόσεις, Ἀθήνα χ.χ. τόμ. 1, σ.153 κ.έ.

όδων τῶν ἁγίων πού φανερώνει τήν ποικιλία τῶν χαρισμάτων τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας; Ἡ νεώτερη συνήθεια κάθε ἐπάγγελμα καί θεσμός νά ἔχουν τόν προσάτη τους ἅγιο εἶναι πάντοτε λυσιτελής καί πνευματικά ὠφέλιμη; Μήπως ὀρισμένες φορές παρατηρεῖται κάποιος τοπικισμός πού ἀφορᾷ στό αἶτημα γιά ἀνακήρυξη κάποιου ἁγίου καί κάποιος ἰδιότυπος ἐθνοκεντρισμός πού ἀφορᾷ στήν τιμή του; Εἶναι ἐμφανές, ὅτι τά θέματα αὐτά δέν ἐξαντλοῦνται. Ὡς προσεκτικοί ἀκροατές, εὐλαβεῖς καί φιλάγιοι πατέρες, θά κάνετε τίς δικές σας ἀναγωγές καί θά ἀναζητήσετε τίς σχετικές ποιμαντικές ἐφαρμογές.

2. Οἱ ἀγιολογικές συλλογές ὡς προσφιλές ἀνάγνωσμα

Οἱ βίοι τῶν ἁγίων ἀποτελοῦν προσφιλές ἀνάγνωσμα τῶν κληρικῶν, τῶν μοναχῶν ἀλλά καί ὀλοκλήρου του πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἀπλή δομή τῶν ἀγιολογικῶν διηγήσεων καί τό εὐληπτο τοῦ περιεχομένου τους τίς κατέστησαν διαχρονικά ἀγαπητές στό λαό τοῦ Θεοῦ. Μάλιστα στή διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας πού ὑπῆρχε μεγάλη δυσκολία στήν ἔκδοση βιβλίων ἀλλά καί κάμψη τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ φρονήματος ἐξαιτίας τῆς αἰχμαλωσίας, οἱ διηγήσεις αὐτές ἀποτελοῦσαν κατεξοχήν ἐντρύφημα τῶν χριστιανῶν. Ἔτσι, ἐνίσχυαν τό μαρτυρικό φρόνημα τῶν ὑποδούλων καί ἀπέτρεπαν τούς ἐξισλαμισμούς. Δέν εἶναι τυχαῖο το γεγονός τῆς συλλογῆς τῶν βίων νεομαρτύρων ἀλλά καί μετάφρασης καί ἔκδοσης αὐτοτελῶν ἀγιολογικῶν συλλογῶν κατά τήν περίοδο αὐτή. Ἐνδεικτικά ἀναφέρουμε: τόν *Συναξαριστή*, τό *Νέον Μαρτυρολόγιον* καί τό *Νέον Ἐκλόγιον* (Ἐνετία 1803) πού φέρονται στό ὄνομα τοῦ ἁγίου Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτου, τήν *Αὐτόγραφη Νεομαρτυρολογική Συλλογή τοῦ Μοναχοῦ αἰσάριου Δαπόντε*², τόν *Παράδεισο* τοῦ Ἀγαπίου τοῦ Κρητός, τό *Νέον Λειμωνάριον* τοῦ ἁγίου Μακαρίου Κορίνθου καί τόν *Θησαυρό* τοῦ Δαμασκηνοῦ Στουδίτου, πού δέν εἶναι ἀκραιφνῶς ἀγιολογική συλλογή.

² Βλ. τή Συλλογή τοῦ Καισάρου Δαπόντε πού ἐπιγράφεται, *Ἐκλογή τῶν μετά τήν ἄλωσιν ὠσταντινουπόλεως νεοφανῶν μαρτύρων, τῶν ὑπέρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ μαρτυρησάντων*, Σ. Α. Πασχαλίδης, *Αὐτόγραφη Νεομαρτυρολογική Συλλογή τοῦ Μοναχοῦ αἰσάριου Δαπόντε (1713-1784)*, ἐκδ. Μυγδονία, Θεσσαλονίκη 2012, σ. 175.

3. Σημειὸ ἀναφορᾶς ὁ Χριστός καί τό Εὐαγγέλιο

Νά σημειωθεῖ ὁμως ἐδῶ ὅτι οἱ παραπάνω συντάκτες τῶν ἀγιολογικῶν συλλογῶν εἴτε στήν προμετωπίδα εἴτε στά προλογικά σημειώματα τῶν βιβλίων τους συνδέουν τούς βίους τῶν ἁγίων μέ τήν Παναγία Τριάδα καί τό ὄνομα τοῦ Χριστοῦ. Ἐχουν ἐπίγνωση ὅτι ἡ ἀγιότητα εἶναι κατεξοχήν γνώρισμα τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ. Ὁ ἅγιος Νικόδημος Ἀγιορείτης γράφει: «Ὁ γάρ Συναξαριστής οὗτος, πολύφωτος ἐστίν οὐρανός, ὁ Ὅποιος ὡς μέγαν μέν Φωστήρα καί λαμπρότατον ἥλιον ἔχει τόν Δεσπότην Χριστόν· ὡς Σελήνην δέ ἀργυροειδῆ καί πλησιφαῆ ἔχει τήν Ὑπεραγίαν Θεοτόκον· ὡς Ἀστέρας δέ ἀπλανεῖς καί ἀνεκλείπτους περιέχει ὅλους τούς χορούς τῶν ἁγίων ἀπάντων. Ὅθεν φωτίζει, θερμαίνει, ζωοποιεῖ καί διεγείρει πρὸς γονιμότητα τῶν ἀρετῶν, ὅλην τήν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν, καί πᾶσαν τήν ὑφήλιον Κτίσιν»³.

Ἄλλο ἀξιοπρόσεκτο στοιχεῖο στίς ἀγιολογικές διηγήσεις πού συνδέεται μέ τό προηγούμενο εἶναι ἡ υἰοθέτηση καί ὁ τονισμός ἐπιμέρους δευτερευόντων λαϊκότροπων στοιχείων⁴ ἢ «γελοίων καί ἀλλόκοτων συγγραφῶν» πού ἀποδίδονται στούς μάρτυρες, ἔρχονται σέ ἀντίθεση μέ τό εὐαγγελικό καί ἀποστολικό κήρυγμα ἀφενός ἢ ἐμφανίζονται ὡς ἀπλοϊκές ἱστορίες ἀφετέρου καί ἀντί νά ὠφελήσουν πνευματικά, μπορεῖ νά ὀδηγήσουν στήν ἀπιστία. Γι' αὐτό καί ἡ Πενθέκτη Οἰκουμενική Σύνοδος φθάνει μέχρι τόν ἀναθεματισμό, ὅσων πλάθουν φανταστικές ἱστορίες γιά τούς μάρτυρες⁵. Ἡ περιγραφή ἐπίσης, μόνο θαυμάτων καί ἡρωικῶν ὑπεράνθρωπων κατορθωμάτων σέ ἐορτές καί πανηγύρεις διαφόρων

³ Ὁσίου Νικοδήμου Ἀγορείτου, *Συναξαριστής τῶν δώδεκα μηνῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ*, τόμ Α', ἔκδ. Ὁρθόδοξος Κυψέλη, Θεσσαλονίκη 1993, σ. 27.

⁴ Ὁ Ἱερομόναχος Μακάριος Σιμωνοπετρίτης ὑπονοώντας ὅτι στά Συναξάρια περιέχονται ὑπερβολές καί λάθη γράφει: «Τό Συναξάριον στήν Ἐκκλησία μοιάζει μέ ἕνα μεγάλο καί ὀρηκτικό ποταμό, πού μεταφέρει μέ τά ταραγμένα νερά του λάσπη, πέτρες, κλαδιά καί ὅ,τι ἄλλο βρῖσκει στό δρόμο του, χρήσιμο ἢ ἀχρηστο. Τά ὕδατα ὁμως εἶναι αὐτά πού δίνουν τή ζωή». *Νέος Συναξαριστής τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας*, Σεπτέμβριος, ἔκδ. Ὁρμύλια, Ἰνδικτος, 2005, σ. κθ'.

⁵ «Τά ψευδῶς ὑπό τῶν τῆς ἀληθείας ἐχθρῶν συμπλασθέντα μαρτυρολόγια, ὡς ἂν τούς τοῦ Χριστοῦ Μάρτυρας ἀτιμάζοιεν, καί πρὸς ἀπιστίαν ἐνάγοιεν τούς ἀκούοντας, μή ἐπ' ἐκκλησιαίς δημοσιεύεσθαι προστάσσομεν, ἀλλά ταῦτα πυρί παραδίδοσθαι. Τούς δέ παραδεχομένους, ἢ ὡς ἀληθέσι τούτοις προσέχοντας, ἀναθεματίζομεν» *ἀνῶν ξγ' Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου*, Ἀγ. Νικοδήμου Ἀγιορείτου, *Πηδάλιον*, σ. 276-277.

ἀγίων μᾶλλον τούς ἀπομακρύνει παρά τούς φέρει κοντά στό λαό. Συνήθως, περιγράφοντας ὡς ἱεροκήρυκες μαρτύρια, ἀρετές, ἀσκητικούς ἀγῶνες καί παλαιίσματα ἀγίων ἀνδρῶν καί γυναικῶν, κινδυνεύουμε ἀπό τή μιά μεριά νά τούς τοποθετήσουμε τόσο ψηλά, πού νά μήν μποροῦμε νά τούς ἀγγίξουμε καί ἀπό τήν ἄλλη νά ἀφήνουμε ἔμμεσα νά διαχέεται, ὅτι διακρινόμαστε κι ἐμεῖς γιά ὅλα αὐτά τά θαυμαστά πού περιγράφουμε. Ἄς ἐνθυμούμαστε ὅμως, ὅτι μέτρο τῆς πνευματικῆς ζωῆς δέν εἴμαστε ἐμεῖς, ἀλλά ὁ Χριστός καί οἱ φίλοι του οἱ ἅγιοι. Οἱ ἅγιοι ὅμως «διήλθον διά πυρός καί ὕδατος καί ἐξήγαγεν αὐτούς ὁ Κύριος εἰς ἀναψυχήν»⁶. Ὅποτε δέν ἐπιτρέπεται νά αὐτονομοῦμε τή ζωή τους ἀπό τό Εὐαγγέλιο τοῦ Χριστοῦ.

4. Ὁ ὑπεριστορικός χαρακτήρας τῶν Συναξαρίων

Στό βίο τοῦ ἀγίου Παΐσιου διαβάζουμε, ὅτι ἐκεῖνος μελετοῦσε κρυφά ἀπό ἕνδεκα χρονῶν τούς βίους τῶν ἀγίων⁷. Ὅπως ὁμολογεῖ ἀργότερα ὁ ἴδιος, «τά Συναξάρια εἶναι ἀγιασμένη ἱστορία, γι' αὐτό πολύ βοηθοῦν- ἰδίως τά παιδιά-, ἀλλά νά μήν τά διαβάζουμε σάν ἱστορίες»⁸. Ἄς κρατήσουμε ἀπό ἐδῶ τήν ἔκφραση «ἀγιασμένη ἱστορία», ὄχι ἀπλή ἱστορία. Κι αὐτό ἀποτελεῖ ἕνα ἄλλο στοιχεῖο πού πρέπει νά προσεχθεῖ. Ὁ ὅσιος Παῖσιος εἶχε ἐπίγνωση τῶν ὄσων ἀναφέραμε. Γι' αὐτόν ἀκριβῶς τό λόγο ἕνα γεγονός πού τοῦ συνέβη στό ξενοδοχεῖο στήν Κέρκυρα, ὅπου εἶχε μαζί του τά λείψανα τοῦ ἀγίου Ἀρσενίου, τό εἶπε μόνο σέ δύο ἄτομα πνευματικά, «διότι φοβήθηκε μήπως τό μάθουν περισσότεροι καί οἱ γυναῖκες ἀπό ἀδιάκριτη εὐλάβεια μετά πλέξουν παραμύθια»⁹.

Εἶναι γνωστό ὅτι, ἡ ζωή τῶν ἀγίων παρουσιάζεται στά Συναξάρια μέ σχηματοποιημένο τρόπο. Ὑπάρχει κάποια ἀναλογία, ἀνάμεσα στή βυζαντινή ἀγιογραφία καί τά Συναξάρια, ὅπως σημειώνει ὁ Γ. Μαντζαρίδης. Ὅπως ὁ ὀρθόδοξος ἀγιογράφος δέ σχεδιάζει καί δέν εἰκονογραφεῖ τό φυσικό πρόσωπο τοῦ ἀγίου,

⁶ Βλ. Ψαλ. 65,12.

⁷ Ἱερομονάχου Ἰσαάκ, *ἱος Γέροντος Παΐσιου τοῦ Ἀγιορείτου*, Ἅγιον Ὄρος 2008, σ. 51.

⁸ Γέροντος Παΐσιου Ἀγιορείτου, *Λόγοι*, Πνευματική ἀφύπνιση, ἔκδ. Ἱερὸν Ἡσυχαστήριον «Εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης ὁ Θεολόγος», Σουρωτή Θεσσαλονίκης 1999, σ. 101.

⁹ Ὁ Ἅγιος Ἀρσένιος ὁ ἀπαδόκης, ἔκδ. Ἱερὸν Ἡσυχαστήριον «Εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης ὁ Θεολόγος», Σουρωτή Θεσσαλονίκης 2010, σ. 14.

ἀλλά τή θεωμένη υπόστασή του, ἔτσι καί τά Συναξάρια μέ τόν τονισμό τοῦ πα-
ράδοξου καί τήν ἔξαρση τοῦ θαυμαστοῦ στοιχείου προβάλλουν, τήν ἐν Χριστῷ
ἀνακαινισμένη ἀνθρώπινη υπόσταση· τόν ἐν Χριστῷ μεταμορφωμένο ἄνθρωπο.
Εἰδικότερα, τά κείμενα τῶν Συναξαρίων «δέν ἀσχολοῦνται τόσο μέ τήν ἀκριβο-
λογία τῶν ἐπιμέρους γεγονότων. Δέν ἔχουν τό πνεῦμα τῆς ἱστορίας τοῦ Θουκυ-
δίδη, πού ἀναζητεῖ τήν ἀλήθεια τῆς ἀτομικῆς συνειδήσεως, ἀλλά τό πνεῦμα τῆς
συλλογικῆς συνειδήσεως τῆς Ἐκκλησίας καί φροντίζουν νά παρουσιάσουν τήν
ἐνότητα τῶν ἀποσπασματικῶν στοιχείων τῆς ζωῆς στό σῶμα τῆς ἐνιαίας καί
ἀδιαίρετης Ἐκκλησίας»¹⁰.

Αὐτό δέ σημαίνει ὅτι ὑποτιμᾶται ἡ ἱστορική πραγματικότητα, ἀλλά ὅτι
αὐτή ἐκφράζεται μέ εἰκόνες καί σύμβολα. Ὅπως ἐξηγεῖ ὁ Λεωνίδας Οὐσπένσκη,
«ἡ εἰκόνα εἶναι μία ζωγραφιά καμωμένη ἐκ τοῦ φυσικοῦ, ἀλλά ὄχι ἀπό τή χαλα-
σμένη κι ἀμαρτωλή φύση, ἀλλά ἀπό τήν ἀνακαινισμένη φύση μέ τή βοήθεια
τῶν συμβόλων. Εἶναι ὁ δρόμος καί τό μέσον, εἶνε ἡ ἴδια ἡ προσευχή. Ἀπό τοῦτο
προέρχεται ἡ μεγαλοπρέπεια τῆς Εἰκόνας, ἡ ἀπλότητά της, ἡ ἥσυχη κίνηση, ὁ
ρυθμός τῶν γραμμῶν καί τῶν χρωμάτων της, πού μεταδίδουν στό θεατή μία τέ-
λεια ἐσωτερική ἁρμονία»¹¹.

5. Ὅριακές στιγμές, μεταστροφή¹² καί σταθεροποίηση

Οἱ ἐπισημάνσεις ὅμως αὐτές, ἐνῶ ἀποτυπώνουν τήν ἀλήθεια τῶν πρα-
γμάτων καί βρίσκονται στό κέντρο τοῦ θεολογικοῦ προβληματισμοῦ, ἂν αὐτο-
νομηθοῦν μπορεῖ νά ὀδηγήσουν σέ στρεβλή ποιμαντική ἀξιοποίηση τῶν βίων
τῶν ἁγίων. Συνηθίζουμε νά προβάλλουμε μόνο τίς ἁγιασμένες στιγμές τῶν ἁ-
γίων καί τά θαύματά τους, –παραθεωρώντας ἢ ἀποσιωπώντας ὄχι κατ' ἀνάγκην
σκόπιμα– τίς ὄριακές στιγμές τῆς ζωῆς τους, τίς ὥρες τοῦ πειρασμοῦ ἢ καί τίς
πτώσεις τους ἀκόμη στόν πολύμορφο ἀγῶνα κατά τῶν παθῶν, γιά νά μή

¹⁰ Γεωργίου Ἰ. Μαντζαρίδη, *Χριστιανική Ἠθική II*, ἐκδ. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2009, σ. 291-292.

¹¹ Λ. Οὐσπένσκη, *Ἡ εἰκόνα, Λίγα λόγια γιά τή δογματική ἔννοιά της*, μετ. Φ. Κόντογλου, ἐκδ. Ἀστήρ, Ἀθήνα 1991, σ. 54-55.

¹² Γιά τήν ἔννοια καί τό νόημα τῆς μεταστροφῆς στή χριστιανική παράδοση βλ. Ἄννας Κόλτσιου-Νικήτα, *Αὐτομαρτυρίες μεταστροφῆς στή γραμματεία τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰώνων*, ἐκδ. University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2014, σ. 87 κ.έ.

σκανδαλίσουμε δήθεν τό λαό. Λησμονοῦμε ἐπίσης ὅτι κάθε ἄνθρωπος, ἀκόμη καί ὁ ἅγιος, μέχρι τό τέλος τῆς ζωῆς του εἶναι ἐθελότρεπτος.

Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς μιλώντας στή μνήμη τῶν ἁγίων Ἀποστόλων Πέτρου καί Παύλου γράφει: Ἐάν δέν μποροῦμε νά μιμηθοῦμε «τά μεγάλα καί ὑψηλά καί μεγάλοις προσήκοντα, καί μεγάλοις πρός μίμησιν ἤκοντα, ἴσως ἐστίν ἅ καί τοῖς πᾶσι τό παράπαν ἀμίμητα», ἄς μιμηθοῦμε «τήν ἐκ ταπεινώσεως καί μετανοίας διόρθωσιν»¹³. Καί στό σημεῖο ἀκριβῶς αὐτό βρίσκεται καί τό κλειδί τῆς ποιμαντικῆς ἀξιοποίησης τοῦ Ἀγιολογίου γιά τήν πλειονότητα τῶν χριστιανῶν.

Ἄς ἀναφέρουμε ὡς χαρακτηριστικό παράδειγμα τόν Ἀπόστολο Πέτρο, ὁ ὁποῖος ἐμφανίζεται στά Εὐαγγέλια ταυτόχρονα ὡς ἐνθουσιώδης¹⁴ καί ὀλιγόπιστος¹⁵, ὀρμητικός καί φοβισμένος, ὁμολογητής καί «σατανᾶς»¹⁶, ἄρνούμενος τόν Κύριο¹⁷ καί μετανοῶν¹⁸, λυπούμενος¹⁹ καί χαίρων. Ὅμως, μέ τήν ἐπίνευση τῆς χάριτος καί τό θεῖο φωτισμό ὁ Ἀπ. Πέτρος γίνεται ναός τοῦ Ἁγίου Πνεύματος κατά τήν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς, ὀπλίζεται μέ παρρησία καί ἀξιώνεται νά μαρτυρήσει γιά τό Χριστό. Πῶς ὅμως θά ἀξιοποιηθεῖ ποιμαντικά ὁ βίος τοῦ ἐν λόγῳ Ἀποστόλου; Θά ἀποσιωπηθοῦν οἱ πτώσεις του καί οἱ παλινωδίες του; Οἱ εὐαγγελιστές εἶναι ξεκάθαροι: Δέν ἀποσιωποῦν τίς ἀδύναμες στιγμές, τήν ὀλιγοπιστία, τήν ἄρνηση ἢ καί τό φόβο καί τή φυγή, ὄχι μόνο τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου ἀλλά καί τῶν ἄλλων μαθητῶν, μπροστά στό μυστήριο τοῦ Σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ. Εἶναι χαρακτηριστικό, ὅτι οὔτε τό φῶς τῆς θεοπτίας τῆς Μεταμορφώσεως βοήθησε τόν Πέτρο καί τούς ἄλλους μαθητές νά ἀποφύγουν τήν ἄρνηση ἢ καί τήν ἐγκατάλειψη τοῦ Χριστοῦ ἐνώπιον τοῦ πάθους. Δέν ἔμειναν ὅμως στήν κατάστασι αὐτή. ὄντας δεκτικοί, ἔστω καί δύσπιστοι ἀξιώθηκαν τῶν ἐμφα-

¹³ Ὁμιλία 28, PG151, 361C.

¹⁴ Μαρκ. 14, 29-31.

¹⁵ Βλ. Ματθ. 14, 27-32.

¹⁶ Ματθ. 16,23.

¹⁷ Βλ. Ματθ. 26, 69-75· Μαρκ. 14, 66-68· Λουκ. 22, 55-57· Ἰωάν. 18,15-18,25-27.

¹⁸ Ματθ. 26,75.

¹⁹ Ἰωάν. 21, 17.

νίσεων τοῦ Ἀναστάντος Χριστοῦ καί τοῦ θείου φωτισμοῦ κατά τήν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς²⁰.

Ὅποτε, χρειάζεται νά ἐξαρθεῖ καί νά προβληθεῖ ἡ ὀριακή στιγμή τῆς ὀριστικῆς μετάνοιας καί μεταστροφῆς καί τῆς ἐπίσκεψης τῆς χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στούς βίους τῶν ἁγίων. Αὐτό ἀγγίζει τήν προσωπική ζωή τῶν πιστῶν, δημιουργεῖ ἐσωτερικές ἀναλογίες ἀνάμεσα στόν τρόπο ζωῆς τῶν ἁγίων καί τῆς ζωῆς τῶν συγχρόνων χριστιανῶν, σπέρνει εὐχερέστερα τό σπόρο τῆς μετάνοιας καί ὁδηγεῖ σέ γενναῖες καί θεοφιλεῖς ἀποφάσεις. Ἡ συμφιλίωση τοῦ χριστιανοῦ μέ τόν ἑαυτό του, τό Θεό καί τόν συνάνθρωπο τόν καθιστᾷ ἀνοιχτό καί εὐρύχωρο στήν ἔλευση τῆς θείας χάριτος πού τόν ἀγιάζει ὀλοτελῆ.

6. Ὁ ἐκκλησιολογικός χαρακτήρας τῆς ἀγιότητας

Κάθε περίοδος τῆς ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας ἔχει νά ἐπιδείξει ἀγιασμένα μέλη της ἀπό κάθε μορφή κοινωνικοῦ βίου. Καί ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἀκμαία καί ζῶσα ὅταν ἀναδεικνύει νέους ἁγίους, οἱ ὁποῖοι ἀνάλογα μέ τίς κοινωνικές συνθήκες πλούτισαν τό Ἁγιολόγιό της ὡς μάρτυρες, ὁμολογητές, Πατέρες, ὅσοι ἀσκητές, δίκαιοι, ἔγγαμοι ἅγιοι, παιδομάρτυρες, νεομάρτυρες, διά Χριστόν σαλοί καί πλῆθος ἄλλοι ἐπώνυμοι ἢ ἀνώνυμοι ἅγιοι. Ὅλοι αὐτοί οἱ ξεχωριστοί ἄνθρωποι προβάλλονται ἀπό τήν Ἐκκλησία ὄχι ὡς ἀτομικές περιπτώσεις, ἀλλά ὡς μέλη τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Χριστός καί ἡ Ἐκκλησία Του ἀγιάζουν καί σώζουν τούς ἀνθρώπους καί ὄχι τό ἀντίθετο.

Οἱ ἅγιοι μέ τή χαρισματική τους παρουσία καί τίς πρεσβεῖες τους συμβάλουν στή σωτηρία καί τόν ἀγιασμό τῶν πιστῶν, ὄχι ἀπλῶς ὡς κάποια ἠθικά πρότυπα ἀλλά ὡς δεῖκτες πορείας. Οἱ δεῖκτες αὐτοί δέν ἐμφανίζουν τυποποιημένες καί αὐστηρά καθορισμένες πορεῖες ἀλλά πάντοτε διαθέτουν ἐναλλακτικά μονοπάτια πρὸς τό τέρμα, «ἀφορῶντες εἰς τόν τῆς πίστεως ἀρχηγόν καί τελειωτὴν Ἰησοῦν»²¹.

Προσέτι, θά πρέπει νά γίνει κατανοητό, ὅτι ὁ ἀγιασμός τῶν χριστιανῶν

²⁰ Πραξ. 2,1 κ.έ.

²¹ Εβρ. 12,2.

λαμβάνει χώρα ἐντός τῆς Ἐκκλησίας. Σωζόμεσθε ἐντός Αὐτῆς καί δέν τή σώζουμε, ὅπως συνήθως νομίζουν ὀρισμένοι. Στήν Ἐκκλησία οἱ πιστοί συνεργώντας στό ἔργο τῆς χάριτος γίνονται «συμπολίται τῶν ἁγίων καί οἰκεῖοι τοῦ Θεοῦ»²².

Ὅποτε τό θέμα τῆς ἀγιότητας συνδέεται ἄμεσα μέ τήν ἐκκλησιολογία. Ὁ μακαριστός καθηγητής Ἰωάννης Καρμίρης ἐπισημαίνει τό μυστηριακό χαρακτήρα τῆς Ἐκκλησίας καί στηριζόμενος στή βιβλική καί πατερική παράδοση διακρίνει τρεῖς φάσεις φανερώσεώς της. Πρῶτον τῆς πνευματικῆς ἐν οὐρανῷ Ἐκκλησίας τῶν προδημιουργηθέντων ἀγγελικῶν δυνάμεων. Δεύτερον τήν «ἐπί τῆς γῆς ἀπ' ἀρχῆς τῆς δημιουργίας τῶν ἀνθρώπων, καί μάλιστα ἀπό Ἄβελ τοῦ δικαίου, σκιώδους Ἐκκλησίας τῶν εὐσεβῶν καί δικαίων Ἰουδαίων καί ἐθνικῶν». Ἡ περίοδος αὐτή εἶναι προπαρασκευαστική τῆς τελείας καί ὀλοκληρωμένης Ἐκκλησίας τῆς Κ. Διαθήκης. «Καί τρίτον, τήν διά τῆς ἐνανθρωπήσεως, τοῦ θανάτου καί τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος καί τῆς Πεντηκοστῆς τελειωθείσης Ἐκκλησίας καί ἀποκαλυφθείσης ἐν κόσμῳ ὡς σώματος Χριστοῦ»²³. Εἶναι ἀξιοπρόσεκτο ὅτι οἱ πρό Χριστοῦ τιμώμενοι ἅγιοι χαρακτηρίζονται στά λειτουργικά βιβλία ὡς «τῆς χάριτος πίστει πνευματικά ἀπαρχαί». Γιά δέ τά ἅγια Νήπια πού ἀναιρέθησαν ἀπό τόν Ἡρώδη διδάσκεται ὅτι, μέ τά αἵματά τους «ἡ ἐξ Ἐθνῶν Ἐκκλησία μυστικῶς ἀγνίζεται καί στολήν ἐνδύεται»²⁴. Σέ ἀνάλογη κατεύθυνση βρίσκεται ἡ ἀπολογητική σκέψη τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰώνων²⁵, ἔστω κι ἂν σέ ὀρισμένες περιπτώσεις ἀπαντοῦν διαφορετικοί τρόποι ἀπολογητικῆς, πού συνδέονται μέ τήν αὐτεπίγνωση τῶν ἀπολογητῶν ἀλλά καί τό κοινωνικό περι-

²² Εφεσ. 2,19.

²³ Ἰ. Καρμίρης, *Ἡ ἐκκλησιολογία τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν*, Αθήναι 1962, σ. 7.

²⁴ Δοξαστικόν των Αποστίχων Ἐσπερινοῦ 29ης Δεκεμβρίου. Πρβλ 2ο τροπάριο τοῦ κανόνος τοῦ Ὁρθοῦ τῆς ἑορτῆς.

²⁵ «Τόν Χριστόν πρωτότοκον τοῦ Θεοῦ εἶναι ἐδιδάχθημεν, καί προεμνήσαμεν λόγον ὄντα, οὗ πᾶν γένος ἀνθρώπων μετέσχε' καί οἱ μετὰ λόγου βιώσαντες Χριστιανοί εἰσι, κᾶν ἄθεοι ἐνομίσθησαν οἷον ἐν Ἑλλησι μὲν Σωκράτης καί Ἡράκλειτος, καί οἱ ὅμοιοι αὐτοῖς' ἐν βαρβάροις δέ Ἀβραάμ, καί Ἀνανίας, καί Ἀζαρίας, καί Μισαήλ, καί Ἡλίας, καί ἄλλοι πολλοί, ὧν τάς πράξεις ἢ τά ὀνόματα καταλέγειν μακρόν εἶναι ἐπιστάμενοι, τανῦν παραιτούμεθα. Ὅστε καί οἱ προγενόμενοι ἄνευ λόγου βιώσαντες ἄχρηστοι καί ἐχθροί τῷ Χριστῷ ἦσαν, καί φονεῖς τῶν μετὰ λόγου βιοῦντων' οἱ δέ μετὰ λόγου βιώσαντες καί βιοῦντες Χριστιανοί, καί ἄφοβοι, καί ἀτάραχοι ὑπάρχουσι». Ἰουστίνου Φιλοσόφου καί Μάρτυρος, *Ἀπολογία Α'*, PG 6, 397C.

βάλλον ἐντός τοῦ ὁποῖου ζοῦν²⁶.

Τίς ἐκκλησιολογικές διαστάσεις τῆς ἀγιότητος στήν τρίτη φάση τῆς Ἐκκλησίας ἀλλά καί τούς διαφορετικούς δρόμους πού ὀδηγοῦν σέ αὐτήν περιγράφει ἐναργέστατα ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος. Γράφει ὁ ἱερός πατήρ: «Ἐπειδή οὖν ἤδει ὁ Δεσπότης ἡμῶν, ὅτι ἂν μίαν ὁδόν τέμῃ, πολλοί ἔχουσιν ὀκνησαι, ποιήσας ἔτεμεν ὁδοῦς. Οὐ δύνασαι διὰ παρθενίας εἰσελθεῖν; Εἴσελθε διὰ μονογαμίας. Οὐ δύνασαι διὰ μονογαμίας; Κἂν διὰ δευτερογαμίας. Οὐ δύνασαι διὰ σωφροσύνης εἰσελθεῖν; Εἴσελθε δι' ἐλεημοσύνης. Οὐ δύνασαι δι' ἐλεημοσύνης; Εἴσελθε διὰ νηστείας. Οὐ δύνασαι ταύτην; Δεῦρο ἐκείνην. Οὐ δύνασαι ἐκείνην; Δεῦρο ταύτην... Οὐ δύνασαι εἶναι ἥλιος; Γενοῦ σελήνη. Οὐ δύνασαι εἶναι σελήνη; Γενοῦ ἀστήρ. Οὐ δύνασαι εἶναι μέγας ἀστήρ; Γενοῦ κἂν μικρός, μόνον ἐν τῷ οὐρανῷ... μόνον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, μόνον ἐν τῷ ἱματίῳ, μόνον ὑπό τὴν βασιλίσσαν».²⁷

Ὁ ὁσῖος Ἰουστίνος Πόποβιτς γράφει, ὅτι οἱ «Βίοι τῶν Ἀγίων δείχνουν πολυάριθμους ἀλλά πάντοτε βέβαιους δρόμους σωτηρίας, φωτισμοῦ, μεταμορφώσεως, χριστοποιήσεως καί θεώσεως»²⁸. Καί σέ ἄλλο σημεῖο θεωρεῖ ὅτι οἱ Βίοι τῶν Ἀγίων ἀποτελοῦν βιωματική Δογματική²⁹ καί ἐφαρμοσμένη Ἠθική³⁰.

7. Τοπικισμός καί προστάτες ἅγιοι

Μιά ἄλλη σημαντική πτυχή πού χρῆζει προσοχῆς εἶναι ὁ τοπικισμός πού παρατηρεῖται στό αἶτημα τῆς ἀνακήρυξης νέων ἀγίων, οἱ ὁποῖοι δέν πληροῦν τίς προϋποθέσεις τῆς ἀγιότητος. Ἐνῶ ἄλλοτε ὑφέρει κάποιος ἐθνικισμός στήν τιμὴ παλαιῶν ἀγίων. Ἡ τάση αὐτὴ ἀμφισβητεῖ τὴν παγκοσμιότητα καί τὴν οἰκουμενικότητά τους καί ἐνδέχεται νά συμβάλει στήν ἔχθρα μεταξύ λαῶν καί κοινωνικῶν ομάδων. Καί προκύπτει τό εὐλόγο ἐρώτημα: Μπορεῖ νά περιορισθεῖ ἡ χάρις τῶν ἀγίων στό πλαίσιο ἑνός τόπου καί μιᾶς ἐθνότητος; Μήπως ἡ πρα-

²⁶ Βλ. Ἄννας Κόλτσιου-Νικήτα, *Ἀυτομαρτυρίες μεταστροφῆς στη γραμματεία τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰώνων*, σ. 148-149.

²⁷ Ὁμιλία εἰς Εὐτρόπιον 15, PG 52, 410.

²⁸ Βλ. *Ἄνθρωπος καί Θεάνθρωπος*, μετ. Ἱερομ. Ἀθανάσιος Γιέβιτς, ἐκδ. «Ἀστήρ», Ἀθῆναι 1974, σ. 93.

²⁹ Βλ. *Ἄνθρωπος καί Θεάνθρωπος*, σ. 90.

³⁰ Βλ. *Ἄνθρωπος καί Θεάνθρωπος*, σ. 91.

κτική αυτή καλύπτει κάποιες έθνικές, ψυχολογικές ανάγκες και πόρρω απέχει από τό ἦθος καί τή βιωτή τῶν ἀγίων³¹;

Στήν ἴδια κατεύθυνση βρίσκεται καί ἡ νεώτερη συνήθεια, κάθε κοινωνική δραστηριότητα καί ἐπάγγελμα νά ἔχουν τόν προστάτη τους ἅγιο. Ἡ συνήθεια αὐτή μπορεῖ νά εἶναι καταρχήν καλή καί ἀγία καί σέ πολλές περιπτώσεις ἡ σύνδεση εἶναι ποιμαντικά ἐπιτυχής, διότι ἐμπνέει σέ μίμηση τοῦ προστάτη ἀγίου. Σέ ἄλλες ὅμως περιπτώσεις, ὅπου ἀγνοοῦνται οἱ παραπάνω ἀρχές, μᾶλλον ἡ καλή αὐτή συνήθεια στρεβλώνεται. Λ.χ. ἡ ἀγία Βαρβάρα θεωρεῖται προστάτις τοῦ Πυροβολικοῦ μέ ἀφορμή τή συναξαριακή διήγηση τοῦ βίου της. Ὅμως, ἐάν δεχθοῦμε ἄκριτα καί συνδέσουμε σκόπιμα τό μήνυμα πού ἐκπέμπεται ἀπό μιά πτυχή τοῦ ἀγιολογικοῦ αὐτοῦ κειμένου μέ δικές μας ἐπιθυμίες, δέν ἐρχόμαστε σέ ἀντίθεση μέ θεμελιώδεις ἀρχές τοῦ Εὐαγγελίου; Καί ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἐάν αὐτή ἡ σύνδεση ἔγινε σέ χρόνους πού οἱ ἐθνικές περιπέτειες καί ὁ φόβος τοῦ πολέμου ταλάνιζαν τήν πατρίδα καί χρειαζόταν κάποιος τρόπος ἐνίσχυσης τοῦ φρονήματος τῶν στρατιωτῶν πού εἶχαν κάποιο φόβο Θεοῦ, τί μπορεῖ νά προσφέρει ἡ σύνδεση αὐτή σήμερα στά νέα παιδιά τοῦ στρατοῦ ἀλλά καί εὐρύτερα στήν κοινωνία;

7. Ἐπίλογος

Σεβασμιώτατοι καί σεβαστοί Πατέρες ὅλα αὐτά εἰπώθηκαν ὄχι γιά νά ἀμφισβητηθεῖ ἡ χρήση τοῦ Ἀγιολογίου στήν ποιμαντική πράξη τῆς Ἐκκλησίας. Ὅπως ἀντιθέτως. Πιστεύουμε ὅτι ἀπαιτεῖται νά τονισθεῖ ἡ μεγάλη παιδαγωγική του ἀξία, ὁ Χριστοκεντρικός καί ἐκκλησιολογικός του χαρακτήρας καί ἡ εὐρύτητα τῶν σωστικῶν ὁδῶν πού ἀποκαλύπτονται σέ αὐτό. Οἱ βίοι τῶν ἀγίων, ὅπως γράφει ὁ ἅγιος Ἰουστίνος Πόποβιτς, ἀποτελοῦν θαυμαστά παραδείγματα, «διά τό πῶς ἕνας νέος θά γίνεῖ ἅγιος νέος, διά τό πῶς μιά κόρη θά γίνεῖ ἀγία κόρη,... διά τό πῶς ἕνας ἱερεὺς θά γίνεῖ ἅγιος ἱερεὺς, διά τό πῶς ἕνα ἐπίσκοπος θά γίνεῖ

³¹ Βλ. περισσότερα Πρωτ. Β. Ι. Καλλιακμάνη, «Ἀρνητικές τάσεις- Φαινόμενα ἐκφυλισμοῦ τῆς ἀγιότητας τῆς Ἐκκλησίας», ἠρῦγμα καί Εὐχαριστία, Χαριστήριος τόμος πρὸς τιμὴν τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Ἀνθίμου, ἐκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 2009, σ. 95 κ.έ.

ἅγιος ἐπίσκοπος, διά τό πῶς ἕνας οἰκοδόμος θά γίνει ἅγιος οἰκοδόμος, διά τό πῶς ἕνας καθηγητής θά γίνει ἅγιος καθηγητής, ἕνας ἰατρός πῶς θά γίνει ἅγιος ἰατρός, ἕνας καλλιτέχνης πῶς θά γίνει ἅγιος καλλιτέχνης ...»³².

Κλείνω μέ μιᾶ θαυμάσια προτροπή τοῦ ὁσίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου: «Δέν γίνεσθε ἅγιοι κυνηγώντας τό κακό. Ἀφήστε τό κακό! Νά κοιτάζετε πρὸς τόν Χριστό, κι Αὐτός θά σᾶς σώσει... Εἶναι δύο δρόμοι πού μᾶς ὀδηγοῦν στόν Θεό, ὁ σκληρός καί κουραστικός μέ τίς ἄγριες ἐπιθέσεις κατά τοῦ κακοῦ καί ὁ εὐκολός μέ τήν ἀγάπη. Ὑπάρχουν πολλοί πού διάλεξαν τόν σκληρό δρόμο καί "ἔχυσαν αἷμα, γιά νά λάβουν Πνεῦμα", ὥσπου ἔφθασαν σέ μεγάλη ἀρετή. Ἐγώ βρίσκω ὅτι ὁ πιό σύντομος καί σίγουρος δρόμος εἶναι αὐτός μέ τήν ἀγάπη. Αὐτόν ν' ἀκολουθήσετε κι ἐσεῖς»³³.

³² Ἄνθρωπος καί Θεάνθρωπος σ. 94.

³³ Ἁγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, «Ὁ Χριστός εἶναι τό πᾶν», Ἱερά Μονή Χρυσοπηγῆς, Χανιά 2016, σ. 81-82.